

De hardnekkige werkloosheid in Nederland

In dit artikel beschrijven de auteurs de ontwikkelingen op de Nederlandse arbeidsmarkt aan de hand van een simpel onevenwichtigheidsmodel met speciale aandacht voor de dynamiek van de werkloosheid. Het hoofdpunt van het betoog is dat zelfs bij een voortgaande groei van de economie de langdurige werkloosheid zal blijven bestaan. Speciale beleidsmaatregelen ter bestrijding van de langdurige werkloosheid zijn daarom hard nodig.

**PROF. DR. IR. A. KAPTEYN – DRS. H.A. KEUZENKAMP
PROF. DR. F. VAN DER PLOEG***

Inleiding

De werkloosheid in Nederland behoort nog steeds tot de hoogste binnen de OESO. Het door de OESO gestandaardiseerde werkloosheidspercentage was in 1988 9,5%. Dat is weliswaar 2,5 procentpunt minder dan in het ergste crisisjaar 1983, maar de vermindering van de werkloosheid stagneert sinds 1986. Uit de meest recente beschikbare cijfers blijkt dat het aantal uitkeringstrekkers op grond van de werkloosheid slechts tergend langzaam daalt: in april 1987 bedroeg het 636.000 personen, een jaar later waren het er 632.000 en in april 1989 waren er 620.000 werkloze uitkeringstrekkers¹.

Terwijl het aantal werklozen dus hoog blijft, is er sprake van een enorme groei van het aantal banen. Een en ander valt natuurlijk slecht te rijmen tenzij het arbeidsaanbod even hard toeneemt, wat dan ook het geval is.

De participatie van vrouwen is lange tijd zeer laag geweest, in 1975 was dit 31% in Nederland, het laagste binnen de OESO. In tien jaar tijd steeg deze participatiegraad met 10 procentpunten, waarbij Nederland overigens nog altijd bij de rest van de OESO blijft achterlopen. De participatiegraad van mannen daarentegen daalt enigszins. Dit is onder andere het gevolg van het toenemende beroep op de WAO en de VUT en de toegenomen onderwijsparticipatie.

Meer dan in andere landen heeft de hoge werkloosheid in Nederland geleid tot langdurige werkloosheid. Het aandeel van langdurig werklozen in het totale werklozenbestand ligt in Nederland ruim boven de 50%. Het is niet ondenkbaar dat daardoor een grote groep werklozen hun inzetbaarheid op de arbeidsmarkt verliest. Het gevolg daarvan zou zijn dat zelfs als de economie verder aantrekt de werkloosheid hoog zal blijven.

Deze gestileerde schets van de huidige arbeidsmarkt laat zien dat het werkloosheidsprobleem nog verre van opgelost is. Men zou daarom kunnen verwachten dat de werkloosheidsbestrijding tot hoofdthema van de verkiezingen wordt uitgeroepen. Het milieubeleid en financierings-

tekort lijken echter meer aandacht te krijgen. Het verkiezingsprogramma van het CDA neemt bij voorbeeld geen nieuwe verantwoordelijkheid voor het terugdringen van de werkloosheid, er worden ook geen extra fondsen beschikbaar gesteld. De VVD en PvdA spreken zich duidelijker uit. De eerste propageert verplichte scholings- en werkervaringsprogramma's voor langdurig werklozen, de laatste is bereid aanmerkelijk meer geld aan de werkloosheidsbestrijding te besteden.

In het onderstaande zal eerst een analytisch kader voor de macro-economische werking van de arbeidsmarkt worden gegeven. Daartoe wordt een eenvoudig onevenwichtigheidsmodel uiteengezet. Aan de hand van enige kerngetallen wordt vervolgens de relevantie hiervan voor de Nederlandse economie aangegeven. Daarna gaan wij in op een aantal micro-economische factoren die de arbeidsmarkt karakteriseren. Eén aspect van de dynamiek van de werkloosheid wordt vervolgens nader uitgewerkt door de rol van langdurig werklozen te specificeren. In het bijzonder wordt aandacht besteed aan hysteresis, het zichzelf in stand houden van (langdurige) werkloosheid. Hierdoor hebben schokken die de economie tijdelijk uit evenwicht brengen permanente gevolgen. Tot slot worden voorzichtigte suggesties voor beleid gegeven.

* De auteurs zijn werkzaam bij het CentER for Economic Research, Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg.

1. CBS, *Sociale Maandstatistiek*, juli 1988 en juli 1989. Het is uiteraard genoegzaam bekend dat de zogeheten geregistreerde werkloosheid een zeer gebrekkige indicatie vormt van de werkelijke werkloosheid. Dit is zowel het gevolg van de gebrekkige registratie als van de gehanteerde werkloosheidsdefinitie. Hoewel het CBS sinds enige tijd een tweede werkloosheidscijfer publiceert, zullen we ons toch behelpen met het geregistreerde werkloosheidscijfer daar alleen dit cijfer al over een voldoende lange periode wordt verzameld om iets te kunnen zeggen over historische ontwikkelingen.

Macro-economisch kader

Het is nuttig om, alvorens met een discussie van de oorzaken van de werkloosheid te beginnen, een analytisch kader te schetsen. Als eerste stap formuleren wij een simpel statisch macro-economisch model van de arbeidsmarkt. De werkgelegenheid, l , wordt voornamelijk bepaald door de vraag naar arbeid. Deze hangt af van een aantal 'keynesiaanse' factoren, zoals de wereldhandel, WT ; de fiscale stimulus (verhogingen van de overheidsvraag naar goederen en verlagingen van belastingen), F ; de reële rente (bepaald op de wereldmarkt), r^* en een depreciatie van de reële wisselkoers, e . Maar ook neo-klassieke factoren zoals de reële arbeidskosten per eenheid produkt, $w + t_1 - PROD - p$ en de kapitaalgoederenvoorraad, k , zijn van betekenis:

$$l = k + \alpha_1 WT + \alpha_2 F - \alpha_3 r^* + \alpha_4 e - \alpha_5 (w + t_1 - PROD - p) \quad (1)$$

waar w , t_1 , $PROD$ en p , respectievelijk het bruto nominale loon, de voet voor werkgeversbelastingen en premies, arbeidsproductiviteit en het nominale productieprijsspeil voorstellen. Alle variabelen zijn uitgedrukt in procentuele mutaties ten opzichte van de beginsituatie. Een dergelijke functie komt voort uit een onevenwichtigheidsanalyse waar een aantal markten door keynesiaanse werkloosheid gekenmerkt wordt en de andere markten door klassieke werkloosheid². Het aanbod van arbeid, n , is met name voor mannen onelastisch en vooral gedurende de laatste jaren groter dan de vraag naar arbeid. Wat betreft de loonvorming wordt aangenomen dat lonen geïndexeerd zijn aan consumptieprijzen, p_c , en aan de voet van werknemersbelastingen en premies, t_2 . Dit is het idee achter een evenredige verlaging van lonen en werknemersbelastingen à la Schouten. Het relevante loon voor werknemers is dus het consumptieloon, ω , dat afhangt van het aantal kortstondig werklozen, de arbeidsproductiviteit en de loondruk, ω_{DRUK} . Deze laatste factor wordt positief beïnvloed door uitkeringen, minimumlonen, structurele onevenwichtigheden, macht van de vakbonden, enzovoort:

$$\omega = w - t_2 - p_c = -\beta_1(u - u_L) + \beta_2 PROD + \beta_3 \omega_{DRUK}, \quad 0 \leq \beta_2 \leq 1 \quad (2)$$

waar u het werkloosheidspercentage en u_L het percentage langdurig werklozen voorstelt. Langdurig werklozen worden in dit eenvoudige model verondersteld te zijn vervreemd van de arbeidsmarkt en oefenen daardoor geen neerwaartse druk op de loonvorming uit. Consumptieprijzen stijgen wanneer productieprijzen en indirecte belastingen (minus subsidies), t_3 , stijgen en wanneer een depreciatie van de reële wisselkoers, e , invoerprijzen doet stijgen:

$$p_c = p + t_3 + \mu e \quad (3)$$

waar μ de waarde van de invoer gedeeld door de waarde van finale bestedingen voorstelt. Het evenwicht voor de korte termijn is de oplossing van (1)-(3):

$$u = \frac{n - k - \alpha_1 WT - \alpha_2 F + \alpha_3 r^* - \alpha_4 e}{1 + \alpha_5 \beta_1} + \frac{\alpha_5 [\beta_1 u_L - (1 - \beta_2) PROD + \beta_3 \omega_{DRUK} + t + \mu e]}{1 + \alpha_5 \beta_1} \quad (4)$$

$$\omega = \frac{\beta_1 \{k - n + \alpha_1 WT + \alpha_2 F - \alpha_3 r^* + \alpha_4 e + u_L\}}{1 + \alpha_5 \beta_1} + \frac{\alpha_5 [(1 - \beta_2) PROD - t - \mu e] + \beta_3 \omega_{DRUK}}{1 + \alpha_5 \beta_1} \quad (5)$$

waar $t = t_1 + t_2 + t_3$ de totale belastingwrig voorstelt.

Een stijging van de werkloosheid en een verlaging van het reële inkomen worden dus veroorzaakt door een stijging van het arbeidsaanbod, het inkrimpen van de kapitaalvoorraad (ten gevolge van een daling in de investeringen), een recessie in de wereldhandel, een strakker begrotingsbeleid, een hogere reële rente (ten gevolge van een strakker monetair beleid en een ruimer begrotingsbeleid in Duitsland en de VS), en een stijging van de totale belastingwrig. Al deze factoren hebben een rol gespeeld in de stijging van de Nederlandse werkloosheid in de jaren tachtig. De lagere inflatie in Nederland in vergelijking tot de rest van de OESO heeft tot een gestage verbetering van de concurrentiepositie geleid; aan de ene kant verhoogt dit de vraag naar goederen en dus arbeid en aan de andere kant verhoogt dit de wig tussen produktielonen (loonkosten voor de werkgever) en consumptielonen (nettolonen) en verlaagt dit dus de vraag naar arbeid zodat het effect op de werkloosheid niet eenduidig is. Een verlaging van werknemersbelastingen veroorzaakt een stijging van het reële inkomen, en dus een minder dan evenredige verlaging van nominale lonen, en een verlaging van de werkloosheid. Ten slotte, een soepele en flexibele arbeidsmarkt (hoge α_5 en β_1) zwakt al deze invloeden op de werkloosheid af³.

Om nu te komen tot een dynamische analyse van de arbeidsmarkt, maken wij een onderscheid tussen langdurige en kortstondig werklozen. Kortstondig werklozen, $u_K = u - u_L$, worden na verloop van tijd langdurig werklozen:

$$\Delta u_L = \frac{(u - u_L)}{\gamma} = \frac{n - k - \alpha_1 WT - \alpha_2 F + \alpha_3 r^* - \alpha_4 e}{\gamma(1 + \alpha_5 \beta_1)} + \frac{\alpha_5 [-(1 - \beta_2) PROD + \beta_3 \omega_{DRUK} + t + \mu e] - u_L}{\gamma(1 + \alpha_5 \beta_1)} \quad (6)$$

Dit gestileerde verband beoogt op een eenvoudige wijze hysteresis te brengen. Hysteresis is het verschijnsel dat werkloosheid, als deze eenmaal aanwezig is, niet of slechts langzaam weer verdwijnt. Perfecte hysteresis, zoals in vergelijking (6), betekent dat wie eenmaal in de val van langdurige werkloosheid is gevallen, daar niet meer uitkomt. Er zijn verschillende redenen waarom dit kan gebeuren: een verlies aan fysiek kapitaal door negatieve schokken kan structurele werkloosheid veroorzaken terwijl ook verlies aan 'human capital' een belangrijke rol speelt. Reden hiervoor is dat de motivatie om te solliciteren minder wordt naarmate de periode van werkloosheid langer is en de arbeidservaring langzaam maar zeker verouderd raakt⁴. Bovendien kunnen langdurig werklozen gestigmatiseerd worden, waardoor werkgevers hen niet meer in dienst willen nemen.

Het macro-economische belang van hysteresis is dat als langdurig werklozen inderdaad geen effectief arbeidsaanbod meer vormen, er van deze groep ook geen druk op de lonen meer uitgaat. Een positieve schok op de economie betekent dan ook niet automatisch een reductie van de werkloosheid: langdurige werkloosheid kan blijven voortbestaan en de schok wordt vertaald in een loonstijging. Zo kan de economie zelfs 'oververhitten', terwijl de (langdurige) werkloosheid groot blijft.

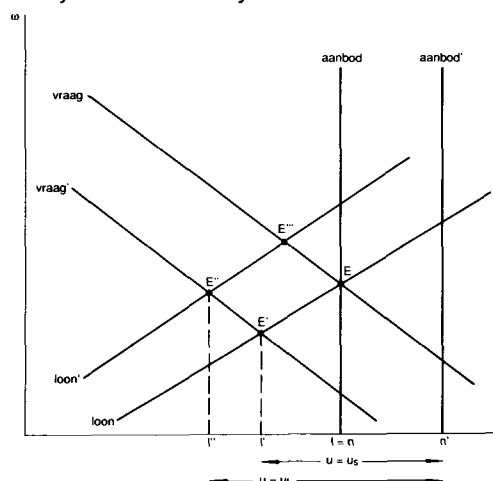
Figuur 1 illustreert de onplezierige neveneffecten van hysteresis die ontstaan ten gevolge van een vermindering van de vraag naar arbeid (bij voorbeeld als gevolg van een

2. H. Sneessens en J. Drèze, A discussion of Belgian unemployment combining traditional concepts and disequilibrium economics, *Economica*, 53, 210(s), 1986, blz. 89-120.

3. Een kwantitatieve analyse die enigszins verwant is met de hier gegeven schets is te vinden in K.A. Heineken, *Waarom het miljoen werklozen er niet kwam*, Werkdocument 24, CPB, 1988.

4. Zie bij voorbeeld O.J. Blanchard en L. H. Summers, *Hysteresis and the European unemployment problem*, NBER Macroeconomics Annual, 1986.

Figuur 1. Hysterese en de dynamiek van de werkloosheid

daling van k , WT , F of een stijging van r^* , t) en een stijging van het arbeidsaanbod (n). Op korte termijn verschuift het evenwicht van E naar E' en ontstaat werkloosheid. Na verloop van tijd vervreemden de langdurig werklozen van de arbeidsmarkt en schuift de looncurve omhoog. Dit verschuift het evenwicht op lange termijn van E' naar E'' : er ontstaat nog meer blijvende werkloosheid. Hysterese is tot op zekere hoogte onomkeerbaar, zodat wanneer de vraag naar arbeid weer aantrekt en het aanbod weer inkrimpt, het bestand van werklozen toch nog hardnekkig hoog blijft (E'' verschuift naar E''' in plaats van naar E). Incidentele schokken hebben een permanente uitwerking⁵. De vermindering van de loondruk heeft daar weinig aan kunnen doen. Scholing en werkervaring zijn middelen bij uitstek om langdurig werklozen weer kans op een baan te geven.

De werkgelegenheid in de jaren tachtig

De werkgelegenheid in de particuliere sector schommelde in de jaren zeventig rond de 4,1 mln. arbeidsjaren. Het aantal deeltijdbanen was toen nog niet erg groot, de werkgelegenheid in personen was ongeveer 8% hoger. In 1981 begon de grote terugval, in drie jaar tijd verminderde de werkgelegenheid met 300.000 arbeidsjaren. Het herstel sindsdien heeft de werkgelegenheid in arbeidsjaren weer bijna tot het niveau van 1980 teruggebracht (zie tabel 1). Spectaculair is echter vooral de groei van het aantal banen, dat de laatste paar jaar met ongeveer 2% per jaar stijgt. Hierdoor ligt de werkgelegenheid in personen nu ruim boven het niveau van de jaren zeventig. Dit is het resultaat van de groeiende deeltijdarbeid. In 1985 werkte ruim 25% van de werknemers in deeltijd, voor vrouwen was dit zelfs 55%. Het aantal banen is ondertussen 14% hoger dan het

Tabel 1. Volume van de werkgelegenheid

	1980	81	82	83	84	85	86	87	88
Loontrekkers (1000 manjr)	3468	3389	3274	3192	3192	3255	3335	3386	3432
Zelfst.(idem)	625	619	611	606	606	607	608	611	611
Totale werkgelegenheid particuliere sector, % mutaties									
arbeidsjaren	0,6	-2,1	-3,1	-2,2	0	1,7	2,1	1,4	1,2
Totale werkgelegenheid inclusief overheid, % mutaties									
personen	0,5	-2,1	0,5	-1,4	-0,6	0,7	2,1	2,3	1,7

Bron: CPB, *Centraal Economisch Plan*, 1989.

aantal arbeidsjaren. Deze getallen zijn de hoogste binnen de OESO. In het algemeen zijn deze banen tevens laag-betaalde banen. Elfring en Kloosterman⁶ laten zien dat de groei in banen tussen 1979 en 1986 541.000 bedroeg voor de laag-betaalde banen (het eerste kwartiel in de inkomens), terwijl er een daling was van 83.000 voor de gemiddeld-betaalde banen en 54.000 voor de hoog-betaalde banen (het vierde kwartiel). Tegelijkertijd vindt er een verschuiving in de richting van de dienstensector plaats. Daarom wordt wel beweerd dat Nederland, net zoals de VS, op een 'hamburger-economie' begint te lijken.

In de vorige paragraaf werden enkele mogelijke determinanten voor de werkgelegenheid, de werkloosheid en de loonvorming op een rijtje gezet. Deze determinanten blijken alle van belang om de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt te kunnen verklaren. De wereldhandel groeide in de jaren zeventig tussen de vijf en tien procent. Begin jaren tachtig was er een enorme terugval; in dezelfde periode stortte de werkgelegenheid in. In de tweede helft van de jaren tachtig herstelde de wereldhandel zich, zo ook de werkgelegenheid. Dit profiteren van de aantrekkende wereldhandel is mede mogelijk gemaakt door de loonmatiging en produktiviteitsgroei, de term $w+t_1$ -PROD-p uit vergelijking (1). In de jaren zeventig stegen de arbeidskosten per eenheid produkt met gemiddeld bijna 8% per jaar. In de jaren 1980-1982 was dit nog bijna 5%, en sinds 1983 minder dan een kwart procent per jaar⁷.

De particuliere investeringsquote zakte al eerder dan het wereldhandelsvolume. Van 1970 tot 1975 daalde deze van 23% tot 17% en stabiliseerde zich daarna tot ruim 18%. Na 1980 zette een nieuwe daling in met een dieptepunt in 1982 op 15%. Sindsdien is de investeringsquote weer hersteld tot het niveau van 1980, nog altijd lager dan dat van begin jaren zeventig. Tegelijkertijd is er sprake geweest van een zeer gestage afname van de overheidsinvesteringen, vooral in weg- en waterbouw. Van bijna 5% van het bnp in 1980 zijn deze gedaald tot een magere 2,3% eind jaren tachtig. Vooral wat betreft de investeringen is het budgettaire beleid onder Lubbers (maar ook onder zijn voorgangers) restrictief geweest.

Overheidsinvesteringen kunnen een belangrijke rol spelen bij het terugdringen van werkloosheid. Gezonde overheidsfinanciën en herstel van de economie in de marktsector stonden echter zo hoog op de prioriteitenlijst van de kabinetten-Lubbers dat het werkgelegenheidseffect van overheidsinvesteringen op de achtergrond geraakt lijkt te zijn.

Het beleid is sterk gericht geweest op loonmatiging, op vergroting van beloningsverschillen (verlaging van het minimumloon) en minder op actief overheidsbeleid, zoals gerichte subsidies of investeringen. Middelen die gericht beschikbaar werden gesteld, werden bovendien niet altijd uitgegeven, zodat bij voorbeeld in 1988 een bedrag van 100 miljoen gulden voor arbeidsvoorzieningsmaatregelen als 'meevaller' kan worden teruggeboekt als bijdrage aan de bestrijding van het financieringsstekort⁸. Een van de opvallendste maatregelen die tot op heden is genomen is het oppositie-initiatief van Vermeend-Moor, waarbij via loonkostensubsidies langdurig werklozen aan een baan geholpen kunnen worden.

De uitgaven in Nederland voor gerichte maatregelen waren in 1985 vergelijkenderwijs nog erg laag: 0,3% van

5. Zie ook J.Y. Campbell en N.G. Mankiw, *Are output fluctuations transitory?*, *Quarterly Journal of Economics*, 1987.

6. T.Elfring en R. Kloosterman, *De Nederlandse job machine, De snelle expansie van laagbetaald werk in de dienstensector 1979-1986*, Universiteit van Amsterdam. Een verkorte versie verscheen onder de titel *De Nederlandse 'job machine'* in *ESB* van 2 augustus jl., blz. 736-740.

7. CPB, *CEP* 1989.

8. *Miljoenennota 1989*, blz. 77.

het nationale inkomen werd besteed aan scholingsprogramma's, speciale maatregelen zoals gerichte bestrijding van jeugdwerkloosheid en loonkostensubsidies. In Engeland was dit 0,7%, in Ierland 1,3% en in Zweden (waar de werkloosheid minimaal is) 0,9%.

Micro-economische factoren

Vooraf onder impuls van de Organisatie voor Strategisch Arbeidsmarktonderzoek (OSA) is de laatste jaren een groot aantal micro-economisch georiënteerde studies verricht naar diverse aspecten van het functioneren van de arbeidsmarkt. We zullen kort een aantal bevindingen aanstippen die dienstig kunnen zijn voor een beter begrip van de ontwikkelingen op de arbeidsmarkt in het afgelopen decennium.

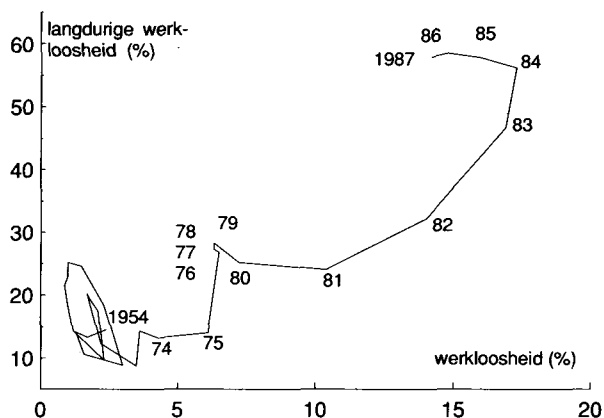
Er is op grote schaal onderzoek gedaan naar het belang van financiële prikkels voor het gedrag van individuen op de formele arbeidsmarkt. Voor zover het gaat om het arbeidsaanbod, is de consensus waarschijnlijk wel dat de hoogte van het arbeidsloon voor mannen geen erg belangrijke rol speelt in de voorkeur voor het aantal uren arbeid dat men per week wil aanbieden. Het arbeidsaanbod van vrouwen is duidelijk loongevoeliger. Wat karikaturaal gesteld: mannen willen hoe dan ook een voltijdse baan, terwijl bij vrouwen het geld dat ermee verdiend kan worden ook een rol speelt. Overigens blijkt uit alle studies dat het arbeidsaanbod van gehuwde vrouwen in hoge mate wordt bepaald door het al of niet aanwezig zijn van jonge kinderen in het huishouden. De fiscale behandeling van arbeidsloon heeft voor mannen vrijwel geen en voor vrouwen een bescheiden invloed op het aantal uren dat men in het formele circuit werkzaam wil zijn⁹. Iets anders is natuurlijk in hoeverre de fiscus mensen ertoe brengt om eventueel een deel van het inkomen in het grijze circuit te verwerven. Het leidt geen twijfel dat dergelijke effecten optreden, maar over de omvang bestaat grote onzekerheid.

In tegenstelling tot wat vaak in de publieke discussie wordt gehoord, lijken ook uitkeringen geen sterke rol te spelen in de bereidheid om een baan te aanvaarden, in die zin dat de verwachte duur van de werkloosheid van een individu slechts licht te beïnvloeden is door de uitkeringshoogte aan te passen. De dominante factor is het aantal banen dat wordt aangeboden. Vooral in de eerste helft van dit decennium was dat aantal zo laag dat de werkloosheid vrijwel uitsluitend werd bepaald door het banentekort¹⁰.

Een andere verklaring voor de hoge werkloosheid in Nederland die in het begin van de jaren tachtig veel werd aangedragen, was het gebrek aan mobiliteit van de Nederlandse werknemer. Dit gebrek aan mobiliteit zou tot een starre arbeidsmarkt leiden, die daardoor niet goed zou functioneren. Onderzoek door Van den Berg¹¹ op basis van gegevens uit 1985 doet vermoeden dat in die periode het gebrek aan mobiliteit eerder gevolg dan oorzaak was van de slecht functionerende arbeidsmarkt. Hoewel financiële factoren voor individuen een belangrijke rol kunnen spelen bij de beslissing van baan te veranderen, blijkt uit zijn onderzoek toch in de eerste plaats dat het aantal baanveranderingen afhangt van het aantal banen dat wordt aangeboden. In de beginjaren tachtig waren er erg weinig vacatures en viel er dus ook weinig van baan te veranderen.

Al met al moet de conclusie zijn dat de micro-oorzaken van de werkloosheid niet in de eerste plaats aan de aanbodzijde, dat wil zeggen bij het gedrag van werknemers dienen te worden gezocht. Het doet ook wat merkwaardig aan dat zoveel discussie aan de aanbodkant is gewijd, omdat een groot deel van de factoren die is besproken aanbodbelemmerend van aard zijn. Als ze wel van signifi-

Figuur 2. Werkloosheid (% van de beroepsbevolking) en langdurige werkloosheid (% van totale aantal werklozen)

cant van belang zouden blijken, dan zou het wegnemen van de belemmeringen het aanbod van arbeid vergroten en daardoor het probleem verergeren.

Wat de vraagzijde van de arbeidsmarkt betreft is er een vrij uitgebreide evidentie dat een aantal soorten arbeid zich zelf uit de markt heeft geprijsd. Dit betreft vooral arbeid waarvoor een lage scholingsgraad vereist is, of arbeid die om institutionele redenen duur is. Een voorbeeld van dit laatste zijn de leeftijds- en senioriteitsschalen die zeer uitgebreid voorkomen. We hebben dan ook gezien dat vooral de mensen met lagere inkomens en ouderen uit het arbeidsproces zijn gestoten¹². Het proces van een ongelijke wordende loonverdeling kan worden gezien als een deels evenwichtsherstellend mechanisme dat allengs de lonen weer in overeenstemming brengt met de schaars-teverhoudingen. Voor zover er wettelijke belemmeringen bestaan om de lonen te laten aanpassen, met name als het gaat om aanpassing van het minimumloon, is het te betreuren dat niet een duidelijker onderscheid wordt gemaakt tussen het netto-inkomen dat een werknemer mee naar huis kan nemen en hetgeen hij of zij een werkgever kost. Pas recent begint men in de politieke discussie aandacht te besteden aan de mogelijkheid om via bijvoorbeeld premieverlaging bepaalde soorten arbeid aantrekkelijker te maken zonder het inkomen van de werknemer aan te tasten.

9. Deze constatering berusten op diverse Tilburgse onderzoeken, onder andere van de hand van Kapteyn, Kooreman, Van Soest en Woittiez, maar ook Siegers komt met zijn co-auteurs tot kwalitatief vergelijkbare resultaten.

10. Dit wordt onder andere gevonden door Van den Berg. Zie G.J. van den Berg, *Search behavior, transitions to non-participation and the duration of unemployment*, Research memorandum, KUB, 1988.

11. G.J. van den Berg, *A structural dynamic analysis of job turnover and the costs associated with moving to another job*, research memorandum RUG, 1989.

12. In opdracht van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid vindt in Tilburg een driejarig onderzoek plaats naar de invloed van institutionele belemmeringen op de individuele loonvorming. Een eerste verslag is gedaan in A.H.O. van Soest en A. Kapteyn, *Minimumlonen en de werkloosheid in Nederland*, Economisch Instituut Tilburg, 1988. Inmiddels is het onderzoek aanzienlijk uitgebreid, zodat naast het minimumloon ook andere 'bodemden' in de loonvorming onderzocht zijn, terwijl ook wordt gekeken naar de oprijvende werking van het minimumloon op lonen er net boven.

De dynamiek van de Nederlandse arbeidsmarkt

Het aandeel van langdurig werklozen in het Nederlandse werkloosheidsbestand is sterk gestegen met de toename van het niveau van de werkloosheid. Figuur 2 geeft een beeld van de ontwikkelingen sinds 1954. In 1986 bereikte het aandeel van langdurig werklozen een piek van 59%, in de periode maart-mei 1989 (de meest recente data die we hebben) was dit iets gezakt, tot 57%¹³. Dit aandeel van langdurig werklozen is extreem hoog. Alleen België en Spanje overtreffen Nederland in deze.

Een allereerste karakterisering van de werkloosheidsdata kan worden gegeven in enkele zeer eenvoudige tijdreeksvergelijkingen. De korte en lange werkloosheid (u_k en u_L) blijken hier enigszins van elkaar te verschillen: langdurige werkloosheid blijkt hardnekkiger (persistenter) te zijn dan kortstondige werkloosheid.

$$u_k = \begin{matrix} -0,003 & + 0,004 T & + 0,78 u_{k-1} \\ (0,003) & (0,002) & (0,10) \end{matrix} \quad (7)$$

$R^2 = 0,90$ $DW = 1,17$

$$u_L = \begin{matrix} -0,004 & + 0,003 T & + 0,95 u_{L-1} \\ (0,003) & (0,001) & (0,06) \end{matrix} \quad (8)$$

$R^2 = 0,95$ $DW = 0,66$

De schattingsperiode van beide vergelijkingen is 1955-1987; standaardfouten tussen haakjes; T = tijd

De coëfficiënt die als graadmeter voor de hardnekkigheid dient is voor langdurige werkloosheid bijna gelijk aan 1. Kortstondige werkloosheid is ook hardnekkig, maar in minder extreme mate (meer geavanceerde technieken voor het opsporen van "unit roots" leiden tot een zelfde conclusie). De dynamiek van de werkloosheid kan nog op een andere wijze worden geanalyseerd, voortbouwend op vergelijking 6. De daar gegeven vergelijking voor de verandering van het aantal langdurig werklozen kan nu worden geschat. Zoals reeds is aangegeven, is in deze vergelijking nog geen rekening gehouden met de mogelijkheid dat er ook langdurig werklozen zijn die toch nog een baan vinden. Om met dit effect rekening te houden is de verandering van de werkgelegenheid opgenomen in de vergelijking (N.B.: de variabelen zijn hier geen afwijkingen van de basis, maar simpele niveaus en eerste verschillen van het aantal personen in duizenden). Het resultaat is gegeven in vergelijking 9 (schatten met instrumentele variabelen geeft een vergelijkbaar resultaat).

$$\Delta u_L = \begin{matrix} -10,85 + 0,16 (u-u_L) & -0,39 \Delta l \\ (14,0) & (0,06) & (0,11) \end{matrix} \quad (9)$$

$R^2 = 0,64$ $DW = 1,49$

De schattingsperiode is 1970-1987; tussen haakjes staan standaardfouten vermeld.

Aan de hand van deze vergelijking kunnen wij bezien hoe de langdurige werkloosheid zich zal ontwikkelen. Het huidige aantal kortstondig werklozen bedraagt ongeveer 250.000 personen. Dit aantal daalt de laatste tijd, zij het slechts in geringe mate. Gegeven de coëfficiënt van 0,16 betekent dit dat het aantal langdurig werklozen voorlopig met ruwweg 40.000 per jaar zou toenemen. Daartegenover staat echter dat door het aantrekken van de werkgelegenheid ook uitstroom van langdurig werklozen plaatsvindt. De laatste jaren bedraagt de groei van het aantal banen (in arbeidsjaren) zo'n 70.000 per jaar. Op grond hiervan zullen dan ongeveer 27.000 personen per jaar de langdurige werkloosheid verlaten. Als verder nog (de overigens niet significante) constante term wordt meegenomen, dan kan verwacht worden (althans op grond van dit eenvoudige verband) dat de langdurige werkloosheid zich stabiliseert.

Deze stabilisering is mogelijk zolang er geen speciaal beleid wordt gevoerd om langdurig werklozen weer in de arbeidsmarkt op te nemen. Als dat niet gebeurt, is er ook geen invloed van deze werklozen op de lonen, wat door een studie van het CPB wordt bevestigd¹⁴.

Uit het werk van Graafland en Huizinga blijkt dat de invloed van kortstondig werklozen op de lonen aanmerkelijk groter is dan die van langdurig werklozen. Dit bevestigt de hysteresetheorie. Deze empirische gegevens over de hardnekkigheid van langdurige werkloosheid en het buitenspel raken van langdurig werklozen in de loonvorming bevestigen de eerder gepresenteerde gedachten over de nadelige effecten van hysteresis. Als de arbeidsmarkt aan haar eigen lot wordt overgelaten, is het niet waarschijnlijk dat dit probleem via lagere lonen en daardoor hogere vraag naar arbeid zal verdwijnen.

Conclusies

Het in het vorenstaande geschetste beeld van de arbeidsmarkt in Nederland in dit decennium is uiteraard maar zeer globaal geweest. Met name de kwantitatieve analyses zijn vooral illustratief van aard en hebben niet de pretentie van serieus econometrisch werk. Desondanks lijken er genoeg aanwijzingen in dezelfde richting te zijn die het mogelijk maken om enige tentatieve conclusies te trekken.

Vanzelfsprekend is de werkloosheid in Nederland in de eerste plaats het gevolg geweest van de dramatische verslechtering van de wereldeconomie. Daar bovenop kwamen dan een sterk stijgend arbeidsaanbod en hoge loonkosten. Het regeringsbeleid is sterk gericht geweest op het in ere herstellen van de markt. De laatste jaren begint het er naar uit te zien dat het beleid enig succes boekt, alhoewel dit voornamelijk een gevolg is van het aantrekken van de wereldhandel. Vrij veel aandacht is in de loop der tijden besteed aan het belang van fiscale prikkels, waarvan de Oort-operatie mede een uitvloeisel is. Het is echter niet zo duidelijk dat de fiscale prikkels op het individuele niveau een erg belangrijke rol hebben gespeeld. Wel is het duidelijk dat onder andere door hoge premielasten het sociale-zekerheidsstelsel een negatieve invloed op de werkgelegenheid heeft gehad, vooral van laagproductieve werknemers. Het minimumloon en andere beperkingen hebben daar nog een schepje bovenop gedaan. Wat het bezuinigingsbeleid van de overheid betreft, is het te betreuren dat men niet in staat is gebleken om de overheidsinvesteringen op peil te houden. Het zijn juist de investeringen die het slachtoffer zijn geworden van de bezuinigingen. Dit heeft ongetwijfeld de werkloosheid vergroot.

Er is relatief weinig gedaan aan gerichte programma's om vooral langdurig werklozen via training of anderszins aan het werk te krijgen. Men kan betogen dat zolang er toch geen banen zijn zulke programma's weinig zin hebben. Bij een aantrekkende arbeidsmarkt, waarvan nu sprake is, wordt het urgent om meer aan gerichte maatregelen te doen om langdurig werklozen weer in het arbeidsproces in te schakelen.

A. Kapteyn
H.A. Keuzenkamp
F. van der Ploeg

13. CBS, *Sociale Maandstatistiek*, juli 1989, tabel 1.5.

14. J. Graafland en F. Huizinga, *Modelling a wage equation for the Netherlands, a cointegration approach*, CPB Research Memorandum, 51, 1988.